

K İ T A P T A N I T I M I

Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri-I - Sungur Savran

A. EKBER DOĞAN

Uluslararası kapitalist sisteme 20. yüzyıl boyunca ecel terleri döktüren SSCB önderliğindeki sosyalist bloğun yıkıldığı, kapitalizmin zafer çılgınlığının her yanı kapladığı 1992’de yayımlanan Sungur Savran’ın kitabı bir ülkenin tarihini anlatırken en temel kategorinin sınıflar mücadelesi olduğunu somut biçimde gösteren çalışmalar içerisinde en önemlilerinden biridir. Ne var ki bu kitap kapsamlı bir tarih çalışması olmaktan çok, solda 20. yüzyıl Türkiye’sinin tarihine bakış konusunda hakim olan iki yaklaşımın eleştirildiği ve ‘nasıl bakılmalı’ sorusunun yanıtlanmaya çalışıldığı bir eserdir.

Sol Kemalizm ve sol liberalizm olarak adlandırılan söz konusu iki yaklaşım, yeri geldiğinde bu tarihsel süreçte Türkiye’nin kapitalistleştiğini kabul etmekle birlikte, bu tarihi bir ‘modernleşme ve batılılaşma tarihi’ olarak analiz etmektedir. Düşündürücü olan, bu tarihe Türkiye’de ‘kapitalizmin gelişme tarihi’ olarak bakanların sol içerisindeki etkisinin daha düşük olmasıdır. Bu anlamda, Savran’ın kitabı kendisi bir tarih çalışması olmasa da burjuva ideolojisi içinden gelen bu yaklaşımlara getirdiği eleştiriler ve sunduğu metodoloji bakımından önemlidir.

Genel Hatlarıyla “Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri”

İlk olarak kitabın metodolojisiyle başlayalım: Savran, burjuva ideolojisinin sözü edilen sol versiyonlarını eleştirirken, tarihsel süreçlerle sınıf ilişkilerini sağlam bir ilişkisellik içinde değerlendiren, dinamik bir tarihsel materyalist analiz ortaya koymuştur.¹ Tarihsel materyalizmin burjuva toplumsal formasyonun oluşumu, sermaye birikimi, sınıf mücadeleleri gibi kavramsal araçlarıyla yapılan bu analizde altyapı-üstyapı ilişkisi, burjuva devrimi, kapitalist devlet, bürokrasi-sermaye ilişkisi gibi konularda getirdiği kuramsal açılımlarla Savran genel olanla özel olanı başarılı biçimde birleştirmiş, bütünlüklü bir çalışma açığa çıkarmıştır.

1980 sonrasının toplumsal mücadele açısından en kritik döneminde yayımladığı bu kitabında Savran, kendi perspektifini ve eleştirilerini Türkiye tarihinin bazı önemli dönüm noktalarına ilişkin olarak getirdiği argümanlar üzerinden somutlaştırmıştır. Bu önemli tarihsel olaylar sırasıyla şunlardır; Osmanlıdan Cumhuriyete geçiş, Milli Mücadele, Cumhuriyetin kuruluş dönemi, devletçilik, çok partili döneme geçiş, 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül.

Türkiye’de kapitalizmin gelişimini sınıfsal ve siyasal boyutlara vurgu yaparak ele alan kitap, girişin dışında dört bölümden oluşmaktadır. Bunlardan ilkinde, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkiye’de kapitalizm öncesinden çıkışın başlangıç adımlarının nasıl atıldığı konusu Osmanlı’da dönüşümün nedenleriyle de ilişkisi kurularak anlatılmıştır. Başka bir deyişle burada Türkiye coğrafyasında büyük bir dönüşüm anlamına gelen burjuva toplumunun önkoşullarının neden ve nasıl oluşmaya başladığı konusu ele alınmıştır.

19. Yüzyıl boyunca Osmanlı toplumunun, büyük iç çatışmalarla, kitlesel ayaklanmalarla, kültürel ve düşünsel yeniliklerle kendisini dışa vuran dönüşümünün temelinde sosyo-ekonomik yapıda yaşanan değişim yatar. Bu

¹ Yazarın analizinin dinamizmine şu pasaj iyi bir örnektir:

“Türk solunda yaygın görüş, yüksek işçi ücretlerinin iç pazara dönük sermaye birikim tarzının yarattığı geniş iç pazar gereksinimi açısından sermayenin çıkarlarıyla belirli bir uyum gösterdiğidir. Bu görüşün iktisadi planda teorik eleştirisini bu kitabın ikinci cildinde yapacağım. Ama şimdiden şu soylenbilir: henüz ‘60’lı yıllarda iç pazara dönük sermaye birikimi “altın çağ”ını yaşarken bile, işçi ücretleri, ancak zorlu mücadeleler sonucunda, büyük ve küçük sermayenin gösterdiği güçlü direnişe rağmen yükseltilebilmiştir. ‘70’li yıllara, özellikle de bu on yılın ikinci yarısına gelindiğinde, kapitalist bunalımlarda şaşmaz bir gerçeklik Türkiye’de de kendini göstermiştir: artan ücretler ve işçi hakları burjuvazi için taşınmaz bir yük haline gelmiştir. (.) (101).”

konuda dönüm noktasını 1838 İngiliz Ticaret Anlaşması oluşturmaktadır.² Sonrasında başka kapitalist güçlerle imzalanan ticaret anlaşmalarının da takip ettiği bu anlaşma, Osmanlı'yı Batı Avrupa ekonomisiyle hızlı bir bütünleşme sürecine sokmuştur. Aslında Osmanlı toprak sistemi 17. ve 18. yüzyılda bozulmaya başlamış, toprakta özel mülkiyet politik ve hukuksal bir güvenceye bağlanmamış da olsa, ticaret anlaşmalarıyla gelen bu bütünleşme Osmanlı toplumunun geleneksel ekonomik düzeninin çözülmesini geri dönülmez bir noktaya taşımıştır. Çözölmeye eşlik eden ve kapitalizmin veyahut burjuva toplumsal formasyonun ön koşullarının oluşumu sürecinde kilometre taşı niteliğinde olan bazı olayları da tarihleriyle birlikte şöyle sıralayabiliriz: 1839-Tanzimat Fermanı, 1854-Osmanlı'nın dış borçlanmasının başlaması, 1856- Osmanlı Bankası'nın kuruluşu, 1858-Arazi Kanunnamesi, 1862-yabancı sermayenin kurduğu Osmanlı Bankası'nın yaşanan borç krizi sonucunda bir Merkez Bankası haline gelmesi, Muharrem Kararnamesi ile 1881 yılında kurulan Düyun-u Umumiye adıyla anılan bir kurulla devlet maliyesinin yabancı sermayeye terk edilmesi, 1876- I. Meşrutiyetin ilanı. Göröldüğü gibi kapitalistleşme, modernleşme yönünde adımlar atılırken, bir yandan da emperyalizme bağımlı yarı-sömürge bir ülke konumuna da gelinmiştir. Burada gündeme Türkiye solunun sıkça sorduğu bir soru gelir: Osmanlı'dan bugüne yaşanan süreç bir kapitalist gelişme mi, yarı sömürgeleşme midir? Halbuki Savran'ın da belirttiği gibi ikisi de tek ve aynı sürecin veçheleri olduğu için yanlış bir ikilem üzerinden tartışılmaktadır. Oysa Savran'a göre; kapitalizme geçilmiş olsa da bu her veçhesiyle ileri bir atılım olarak değerlendirilemez, çünkü "emperyalizm çağında kapitalizmin yeni gelişmeye başladığı ölkelerde, kapitalizm bir yandan da yepyeni türden gericiliklerin kaynağı olur" (31). Savran'ın bu önemli tespitinin Cumhuriyetin kuruluş dönemindeki somutlaşma biçimi ise kitabın ikinci bölümünün konusudur.

Kitabın ikinci bölümü Kemalist Devrim ve Türkiye'de burjuva toplumsal formasyonun oluşumu üzerinedir. Sol Kemalistlerin ve sol liberallerin tezleriyle de hesaplaşılan bu bölümde, Cumhuriyetin kuruluşu öncesindeki Millî Mücadele ve sonrasında üstyapıda gerçekleştirilen reformlar kapitalist

² Savran'ın belirttiği gibi diyalektik/işiksel olarak Osmanlı toplumunda 19. yüzyılda yaşanan söz konusu çatışma ve ona eşlik eden mücadeleler de sosyo-ekonomik yapının 1838'den sonraki değişiminin ritmini ve yönünü önemli ölçüde etkilemiştir.

gelişmenin yolunu açan bir burjuva devrimi çerçevesinde analiz edilmiştir. Yazar, 1919’dan Cumhuriyetin kuruluş yıllarına kadar süren Milli Mücadele döneminde siyasal düzlemde yaşanan dönüşümleri bir “kitlesiz burjuva devrimi” olarak değerlendirirken, İkinci Dünya Savaşı’na kadar geçen sürede de ülkenin sosyo-ekonomik yapısını dönüştüren bir sosyal devrimin yaşandığını belirtmektedir. Savran kitabın bu bölümünde ayrıca, Kemalist Devrim denilen bu dönüşümler bütünüünün sıkça tartışma konusu olan anti-emperyalistlik, Jakobenlik, devrim niteliğinde olmak, ilericilik-gericilik gibi bazı özelliklerini de tartışmaktadır.

20. Yüzyılın ikinci yarısından 1980’e kadar olan süreçte yaşanan sınıf mücadeleleri, sermaye birikim süreçleri, bu iki süreç bağlamında devletin konumu ve askeri darbelerin nedenleri ise üçüncü bölümde ele alınan konulardır. Bu bölümde Savran, iki yaklaşımın devletin nitelikleri ve askeri darbelerle ilişkin görüşlerini eleştirirken, 1950-1980 arası Türkiye’sinin sınıf mücadeleleri, sermaye birikim süreçleri ve toplumsal formasyonun dönüşümleri bağlamlarında nasıl analiz edilebileceğini de açık ve anlaşılır biçimde göstermektedir.

Dördüncü bölüm ise sınıflar mücadelesi açısından önemli sayılabilecek, ancak diğer bölümlerle pek de içeriği ve işleniş biçimi açısından uyumlu olmayan bir konuya; Türkiye’de sosyal demokrasiye ayrılmıştır. Her ne kadar diğer bölümleri de daha önce makale olarak yayımlanmış yazıların gözden geçirilmiş hali olsa da, bu bölümün varlığı kitaba bir ‘derleme havası’ vermektedir. Bu nedenle, kitap değerlendirilirken bu bölüm dışarıda tutulmuştur.

Sol Kemalistler ve Sol Liberallerin Hurafeleşmiş Tezleri

Savran’ın *Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri-Pin* özellikle ilk iki bölümünde söz konusu yaklaşımlara getirdiği eleştiriler, bunların aynı sorunsallar üzerine birbirlerine rakip ikişer tezi üzerinde odaklanıyor.

1. Cumhuriyet Osmanlı’nın geleneksel yapısından ilk devrimci kopuştur/Cumhuriyet 1908 Devrimi’nin bir devamı olmakla birlikte Osmanlı’daki ceberut devlet geleneğinden esaslı bir kopuş değildir.
2. Kemalist Devrim sivil-asker aydınların inisiyatifıyla yapılmış, toplumsal

sınıflardan bağımsız bir atılımdır / Osmanlının son döneminde sivil-asker bürokrasinin “devleti kurtarmak” saikiyle başlattığı değişim sürecinin basit bir devamcisıdır.

Sol Kemalistlerin Kemalist devrime ve Cumhuriyetin kuruluş dönemine (ve onun özelliklerine) ilişkin değerlendirmelerinin eleştirisiyle başlayalım: Sol Kemalistler Cumhuriyetin Osmanlının geleneksel yapısından başlı başına bir ilk (devrimci) kopuş olduğunu savlayarak, Osmanlının son döneminde yapılan reformları ve 1908 Jön Türk Devrimini inkar değilse de en azından göz ardı eden bir tavır sergilemektedirler. Söz konusu tarihin Türkiye’de kapitalist formasyonun oluşumundaki rolünün böyle önemsiz kılınmaya çalışılması aslında son derece dar politik bir nedene dayanıyor görünmektedir: kökenleri 1908 sonrasına kadar giden İttihatçı-Kemalist çatışması. Ancak bu ikisinin politik programı ana hatlarıyla aynıydı: Türk-Müslüman burjuvazinin desteklediği bir ulus devlet inşa etmek. Parti-içi güç kavgası, hangi emperyalist mihver altında savaşa girileceği konusundaki farklılıklardan kaynaklanan İttihatçı-Kemalist çatışmasına takılıp kalarak Cumhuriyetin Osmanlının geleneksel yapısından başlı başına bir devrimci kopuş olduğunu söylemek sol Kemalizmin anılan tezinin ne kadar dar ve yüzeysel bir niteliğe sahip olduğunu açığa vurmaktadır. Buna ek olarak, kitabın yazıldığı dönemde Kemalizmin burjuva düşüncesi içerisindeki ağırlığının azalmasına paralel olarak onun sol versiyonunun da ilerici, demokratik ya da sosyalist hareket içindeki etkisinden çok şey kaybetmekte olduğuna işaret eden Savran, bu yaklaşımın solun tarihinde felç edici bir rol oynadığını belirtmektedir. Yazara göre; sol-Kemalizmin en önemli zaafı, Kemalist Devrimin ve 1945’lere kadarki pratiğinin sınıfsal niteliğini anlamak/görmek konusundaki körlüğüdür. Yazar bunu şöyle eleştiriyor:

... Sol-Kemalizmin ayrıcı yanının Kemalist Devrimi (değişik adlarla anılan) “sivil-asker aydınlar” katmanının bir ürünü olarak kabul etmesi, gerek bu katmanı gerekse devrimin kendisini ana sınıflardan bağımsız olarak görmesi olduğunu biliyoruz ... Ne var ki sol-Kemalizmin hurafelerinden farklı olarak, Kemalist Devrim Osmanlı toplumunda sınıf mücadelelerinin, Dünya Savaşı sonrası koşullarında ortaya çıkan özgül bir ürününden başka bir şey değildir (70-71).

Kitapta Kemalizmin ve milli mücadelenin sınıflara ilişkin arka planını bir

tarihçi kadar detaylı biçimde ortaya koymamış olmakla birlikte³, Savran onun sınıfsal karakterini ve eylem programını Türkiye’nin tarihsel koşullarına özgü burjuva devrimciliği olan Jön Türk/İttihat ve Terakki geleneğinin dolaysız (ama diyalektik olarak onları aşan) mirasçısı olarak genel çizgileriyle vermek konusunda başarılıdır. Savran’a göre Kemalistler yeni gelişmekte olan burjuvazinin Türk etnik unsurunun pölitik ve ideolojik programının savunucusudur.

Milli Mücadelenin kendisi ise Rum ve Ermeni etnik unsurlara karşı çıkarlarını elde silah savunmaya koyulan ve Mustafa Kemal’in Anadolu’ya geçişinden çok önce çeşitli yörelerde Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerini yerel inisiyatifleriyle kuran Türk ve Kürt mülk sahibi sınıflara dayanıyordu (71).

Sol liberaller ise milli mücadele ve sonraki Cumhuriyet dönemini, Osmanlının doğrusal ve kopuşsuz bir mirasçısı olarak değerlendirmektedir. Bu tez daha çok Weberci sayılabilecek bir yaklaşımdan iki devletin kaba bir bakışla “benzerlik” taşıdığı söylenebilecek yönlerine gönderme yapmaktadır. Osmanlı Devleti’nin merkezîyetçi ve baskıcı niteliklerinin, Kemalist devletin de özelliklerinden biri olduğu, bürokrasinin her iki toplumda da belirleyici bir konumda olduğu, Cumhuriyet devletinin kapitalist bir devletten çok kalıntı devlet olduğu biçimindeki önermelerin yüzeyselliğini Savran doyurucu/yetkin biçimde ortaya koymuştur (61-70). Eleştiriye bunların devlete ilişkin bazı özellikleri tarihsel gelişmenin bütününden yalıtılmış biçimde ele aldıklarını belirterek, yani metodolojik zaaflarından başlayan yazar; bu tarihe doğru biçimde yaklaşmanın karşılaştırılan toplumların tarihsel gelişme evresi ve doğrultusu, sınıflar arasındaki güç ilişkileri, devletin toplumun bütünü ve tek tek sınıflar karşısındaki konumu, uluslararası kapitalizm içindeki yeri vb. sorunsallarını değerlendirmekle mümkün olabileceğini belirtiyor. Böylesi maddeci bir çerçeveden yaklaşıldığında Kemalist Devrimin, Osmanlının son döneminde yaşanan kapitalizme geçiş

³ Bu konuda iyi bir tarihçilik örneği olarak, şimdilerde iyiden iyiye sol liberalizme demir atan Stefanos Yerasimos’un 1975’te ilk baskısı yapılan üç ciltlik *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye* başlıklı kitabı verilebilir. Türkiye toplumunun kapitalizm içindeki az gelişmişlikle sonuçlanan evrimleşmesini anlatan kitabında Yerasimos, bu evrimleşmeyi çeşitli dönemler üzerinden ele almıştır. Yerasimos, bu dönemleri dünya konjonktürü, emperyalizmle ilişkiler, ekonomik durum, toplumsal sınıfların durumu, bu sınıfların etnik temelde farklılıkları, siyasal gelişmeler gibi başlıklar çerçevesinde geniş bir tarihsel veriye dayanarak analiz etmiştir. Kimi noktalarda sol liberalizmin tezlerini çağırıştıran bir içeriğe sahip olsa da sınıflar mücadelesine yaptığı vurgu ve tarihsel materyalist yöntemle sadık kalması nedeniyle bu eser yayımlandığı tarihten beri Türkiye’de kapitalizmin gelişimi konusundaki en önemli başvuru kitaplarından biridir.

sürecinde 1908 Devrimi'nin yarım bıraktığı, başaramadığı ve girişmediği işleri yaşama geçirmeye girişmiş ve pre-kapitalist bir devlet olan Osmanlı Devleti'nin varlığına son vermiş, bir burjuva devletini kurmuş, kapitalizmin önündeki engelleri kısmen de olsa ayıklamış bir kopuş olduğu görülmektedir. Yani Cumhuriyetin kuruluş süreci ne Kemalistlerin iddia ettiği gibi öncesiz ve toplumsal sınıflardan bağımsız bir atılımdır; ne de sol liberallerin argümanlarındaki gibi Osmanlı devlet geleneğinin ve onun son döneminde 'devleti kurtarmak' saikiyle başlamış değişim sürecinin basit bir devamcisıdır.

Yazarın bu yaklaşımlara getirdiği ikinci metodolojik eleştirisi ise bunların burjuva devrimleri kategorisini şabloncu, ya da belli ideal tiplerle sınırlı biçimde ele aldıkları eleştirisidir. 'Burjuva devrimi' kategorisini bir dönemden ötekine hiç değişmeyen bir tarihsel olgu gibi ele alan bu yaklaşımların karşısına Savran'ın getirdiği metodolojik alternatif, bu kategorinin tarihselleştirilmesidir. 'Peki bu nasıl yapılacak?' sorusuna Savran, söz konusu kategorinin tarihsel süreç içerisinde geçirdiği tarihsel değişimi göz önüne alarak, İngiliz ve Fransız Devrimlerinden bu yana büründüğü biçimleri, farklı biçimlere bürünmesinin nedenlerini ve Türkiye deneyiminin cisimleşme biçimini anlamaya çalışarak, diye yanıt veriyor.

Burjuva devrimleri kategorisini tarihselleştirme iddiasıyla Savran Cumhuriyetin kuruluş döneminin 'kitesiz burjuva devrimi' biçiminde kavranması yönünde bir çerçeve çizmeye çalışmıştır. Bu çerçeve içinden Savran'ın söz konusu devrimin niteliklerine ilişkin tezleri şunlardır: bu devrim hem sosyal hem de politik boyutlara sahip olan, ancak, kitle desteği ve mobilizasyonuna dayanmadığı için demokratik olmayan, tamamlanmamış bir devrimdir. Yani Kemalist Devrim örneğinde olan şey kitesiz bir politik devrimin tepeden bir sosyal devrimle sonuçlanmasıdır. Yazara göre, ilk dönemlerinde ulusal çıkarları emperyalizme karşı savunduğu ve toplumu modernleştiren bir devleti kurduğu için bu devrimin işçi-emekçi sınıflara ve genel olarak da ülkenin ezilenlerine karşı olmasını getiren olumsuz niteliklerini göz ardı etmek hatalıdır. Onun bu alternatif çerçevesinden II. Meşrutiyet'in ilanı ise Kemalist Devrimin koşullarını hazırlayan bir burjuva devrimi olarak değerlendirilmelidir. Türk burjuvazisinin ilk devrimci örgütü olan İttihat ve Terakki'nin öncülüğünde gerçekleşen bu devrim, II. Abdülhamit'in Anayasasını kabul etmekle yarı yolda durmuş bir tepeden devrim örneği olarak, aynı zamanda 1923 devriminin genel ideolojisi,

örgütlenme geleneği ve kadrolarının yeşerdiği topraktır. Yani, Kemalistlerin savlarının tersine Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleşen dönüşüm, gökten zembille inmiş bir olgu değil, 1908'in yarım bıraktıklarının bir kısmını tamamlamış olsa da yine bazı burjuva demokratik görevler bakımından yarım kalmış bir başka tepeden burjuva devrimidir. Bu nedenle, Savran ona Türkiye'nin ikinci devrimi demenin oldukça yararlı olduğunu belirtmektedir.

İki Yaklaşım Niye Bu Kadar Etkili?

20. yüzyıl Türkiye tarihinin belirleyici çizgilerini sınıf mücadelelerinden bağımsız biçimde tanımlayan iki yaklaşımdan biri olan sol Kemalizm, 1930'lardan 1970'lere kadar Türk solu üzerinde en etkili yaklaşım olmuştur. 1930'ların bu konuda başlangıç noktası olmasının iki temel nedeni vardır. İlki, TKP Merkez Komitesi'ndeyken 1920'lerin sonlarında ayrılıp Kemalizmin safına geçen Vedat Nedim Tör ve Şevket Süreyya Aydemir'in başını çektiği Kadro Hareketi'nin başlattığı devletçi ve toplumcu kapıkulu aydın geleneğidir. İkincisi ise onların yerine TKP'nin başına geçen Şefik Hüsnü önderliğinin 1936'da Komünist Enternasyonal'in de desteğini alarak sınıf mücadelesi yoluyla sosyalist devrim yerine, Kemalist kadroları faşizm kampından uzak tutma çabasına indirgenmiş bir içeriden muhalefet faaliyeti anlamına gelen 'desantralizasyon' kararıdır. Bu karar doğrultusunda CHP içinde ya da çeperinde faaliyeti hedefleyen TKP kendi iç konsolidasyonunu sağlayamayarak dağılmış, gördüğü baskıların da etkisiyle 1960'lara kadar kendini toparlayamamıştır. TKP kökenli sosyalist kadrolar bu geleneğin etkisi nedeniyle 1960'larda yaşanan kitleselleşme döneminde bile Kemalizmin sol bir versiyonu olmaktan kurtulamamışlardır. 1960'ların başında ortaya çıkan bir küçük burjuva aydın hareketi niteliğindeki *Yön* de Kemalizmin sosyalist sol içerisindeki etkisinin önemli bir kaynağı olmuştur. 1980 ve 1990'larda soldaki etkisini diğer yaklaşıma kaptıran sol Kemalizmi Savran şu şekilde eleştirir:

Türkiye'de **temel sınıflardan bağımsız** bir sivil-asker aydınlar katmanına **özel olarak** ilerici bir misyon atfeder. Bu katman, yalnızca Milli Mücadele'nin belirli bir aşamasında değil, öznitelikleri dolayısıyla sürekli olarak anti-emperyalist, anti-feodal, hatta anti-kapitalisttir. Bu yüzden de aydınların yönettiği Milli Mücadele'nin ürünü olan Türkiye

Cumhuriyeti Devleti ilericidir, bütün ilericiler tarafından savunulmalıdır. Bu demektir ki, bu devletin karşısındaki tüm güçler (...) emperyalizmin ve gericiliğin nesnel ya da öznel müttefikleridir. Nihayet, Türkiye Cumhuriyeti devleti sınıfsal açıdan tarafsız bir nitelik taşır: sivil-asker aydınların karşısında yer alan emperyalizm yanlısı güçler iktidara geçtiklerinde gericilik ve emperyalizm hakim olur, ama sivil-asker aydın zümresi iktidarı ele geçince aynı devlet ilerici ve anti-emperyalist bir niteliğe bürünür. (12)

Resmi ideolojinin bu versiyonunun uzun yıllar süren etkisi, 1980 sonrasında önemli bir kırılmaya uğradı. 1990'larda Kürt sorununun Türkiye siyasetin temel parametrelerinden biri olması bu kırılmayı daha da arttırdı. Bu nedenle sol Kemalistler fiili olarak 1990'ların sonlarına kadar sol siyaset alanının dışına düştüler. Ancak bu durumun belirtilen tarihten sonra değiştiği, Kemalistlerin sol içerisinde yeniden etkili olmaya başladığı söylenebilir. Bunda temel olarak iki önemli gelişme rol oynamıştır: birincisi elbette 28 Şubat askeri müdahalesidir, ikincisi ise PKK'nin, lideri Apo'nun yakalanışıyla tescillenmiş yenilgisi ardından, geliştirdiği -özünde liberal bir nitelik taşıyan- 'Demokratik Cumhuriyet Programı'yla 'üniter yapı içinde silahsız-siyasal bir çözüm'ü kabul ettiğini deklare etmesidir. Bununla birlikte, sol Kemalizmin teorik planda 1980 öncesi gücüne erişmesi ise olanaksız görünmektedir.

Sol liberallerin Türkiye tarihine ilişkin yaklaşımlarının 1980'lerden başlayarak solda geniş yankı bulmasını Savran, işçi hareketinin ve solun 12 Eylül'le birlikte yaşadığı büyük yenilgiye bağlamaktadır. Ona göre söz konusu yenilgi tarihin bir yasasını harekete geçirmiştir: "Bir toplumun yaşamındaki her büyük altüst oluş, bir toplumsal hareketin her büyük yenilgisi, tarihin yeniden yazılmasına yol açar" (32). Gerçekten de o tarihe kadar Kemalizmin oldukça etkisinde bulunan sosyalist sol, tarihsel materyalist bir bakış açısını sentetik hale getirememiş bir soldur. Bağımsız-sosyalist bir işçi sınıfı hareketinin gelişkin olmadığı, devrimci sosyalist siyasetin ağırlıkla 1970'lerde küçük burjuva radikalizmi sayılabilecek oluşumlarca yürütüldüğü Türkiye'de sol, belli siyasi yapılar dışarıda bırakılırsa, geneli bakımından geçmişle materyalist temelde bir hesaplaşmaya girişmeden, girişse de bunu mantiki sonuçlarına götürmeden, geçmişteki sol Kemalizmle malul yaklaşımının negatifi sayılabilecek bir başka yanlış yöne savrulmuştur. Savran'ın adlandırmasıyla burjuva düzeni sınırları içinden kaynaklanan sol liberal

negatifin gözünden bakılınca da Türkiye tarihinin son döneminde yaşanan sorunlar, ortaya çıkan bütün baskıcı, otoriter hareketler Osmanlı'nın merkezîyetçi, baskıcı 'devlet geleneği' çerçevesinde anlamlandırılmaya başlanmıştır.

Savran'ın kitabında sol liberalizmin güçlenmesi konusunda eksik bırakılmış olan yan, 1970'ler sosyalist hareketi ve işçi sınıfının gelişme çizgisinden kaynaklanan özelliklerin açıklanmasıdır. Çünkü, günümüzde de sol liberalizmin taşıyıcılığını yapmaya devam eden çevreler, 1970'lerin ikinci yarısından itibaren küçük burjuva radikalizminin önemli temsilcileri olan THKP-C geleneğinden örgütlerin teorik üretim işini üstlenmiş, onların önemli elemanlarını teorik yürüyüşüne katabilmiştir. Bunların karşısında bulunan TKP ve TIP geleneğinden gelen örgütlenmelerin belli ölçüde Kemalizmin etkisinde olmaya devam etmekten, 1980 sonrasında işçi sınıfıyla belli ölçüde buluşabilen güçlü örgütlemeler geliştirememekten ya da süreklilik taşıyan bir teorik üretimi sürekli kılamamaktan kaynaklı sorunları da bu gelişmede önemli bir diğer faktördür.

Türk solunda teorik anlamda bir yenilenme yaratma iddiasından mesruiyetini kuran sol liberal çizginin karşısında başka türlü bir yenilenmeyi sunan çıkışlardan biri olarak *11. Tez*'i anmak gerekir. Savran'ın çıkartılmasında büyük pay sahibi olduğu bu dergi, bir yandan tarihsel materyalist yaklaşımla konuların nasıl değerlendirilebileceğini gösterirken, bir yandan da yenilenmenin ne şekilde olabileceğine iyi bir örnek oluşturmuştur. Bu özellikleri ile *11. Tez* aynı zamanda, tarihsel materyalizmin bütün diğer sosyal bilim yaklaşımlarından daha açıklayıcı olduğunun da bir kanıtı olmuştur. Buraya son noktayı şöyle koymak lazım: aslında Marksizmin ve tarihsel materyalizmin solun kolektif bilincinde sağlam biçimde özümsemesinin, başka bir ifadeyle sentetikleşmesinin kendisi, Türkiye sosyalist hareketi ve işçi sınıfı açısından en büyük yenilenmenin kendisi olacaktır⁴.

⁴Çünkü, Marksizmdeki bir sürü konu halen irdelenmeyi ve tartışılarak geliştirilmeyi gerektirirken, Marksizme ilişkin değerlendirmeleri şurası, burası sorunlu, hatta geçersiz demenin ötesine geçmeyen, sol liberallerin "sosyalizmde devrim" söylemleriyle Türkiye sosyalist hareketini getirdiği nokta ortadadır. Kurucu metinler üretmekten çok çevirilerle, sivil toplum, post-modernizm, post-endüstriyel toplum gibi sorunsalları neo-liberalizme, emperyalist küreselleşme projesine uygun bir içerikle çözümleyen, işçi sınıfının ontolojik statüsünü ret eden, reel sosyalizm deneyimlerine butunüyle negatif bir anlam yükleyen, AB yanlısı, anti-kamucu, politikayı söylem stratejileri, dil oyunlarından ibaret sayan bir anlayışın aydınlardan başlayarak kendisini sosyalist olarak niteleyen geniş bir kesim içinde hegemonik olması.

Sonuç

Sayfa sayısı açısından ince bir kitap olsa da, böylesi bir analiz çerçevesine sahip olmasından dolayı, Savran'ın kitabı Türkiye'de kapitalizmin gelişmesi konusunda önemli yapıtlardan biridir. Ancak bir eleştiriyi de yinelemek gerekiyor: Çoğu daha önce yayımlanmış makalelere dayanan bir kitap olması nedeniyle Savran, sınıf mücadelelerini kuramsal açıdan iyi biçimde ele almasına karşın, çoğu yerde tespitleri genel düzeyde kalmış, çeşitli dönemlerde bu mücadelenin taraflarının nasıl hareket ettikleri somut olaylarla zenginleştirilmemiştir. Kitabın bütünü içinde eklenti gibi duran sosyal demokrasi bölümü bir diğer eleştiri noktasıdır.

Türkiye sosyalizminin yanlış kaynaklarını teşhir ederken Savran'ın çubuğun ucunu büyük ölçüde sol liberalizm eleştirisine doğru bükmesi göze çarpıyor. Kitabın dönemsel bir gereklilik olarak görülebilecek bu yanı, 28 Şubat sürecinden ve solun son yıllarda yaşadığı yeni çözülme dalgasından sonra belli ölçüde aşınmıştır. Kemalizmin gerek egemen sınıflar gerekse de sol üzerindeki etkisinin belli ölçüde arttığı günümüzde, Savran'ın kitabını bu yönden gözden geçirmesi gerekliliği gibi görünmektedir. Kitapta toplumsal sınıflar, onlar arasındaki ilişkiler ve sınıf mücadelesi gibi Marksist içerikli kavramlar elbette yazarın analizinde ağırlıklı yer tutuyor. Yalnız, Cumhuriyetin ilk döneminde işçi sınıfının durumuna devletin/Kemalizmin baskıları dışında pek değinilmemesi bir eksiklik gibi görünüyor.

Savran'ın kitabında eksik olan şeylerden biri de, burjuva ideolojisinden türeyen sözü edilen iki düşünce yaklaşımın sosyalist sol içerisinde nasıl bu denli etkin olabildiklerinin –Stalinizm, TKP Revizyonizmi ve döneklilik dışında- tutarlı bir devrimci/Marksist bir çizginin ne Türk ne de Kürt sosyalistleri arasında etkin olamamasının (özel ve nesnel) nedenleri ortaya konamamasıdır. Bu çizgi Türkiye topraklarında niye gelişmiyor/ya da sosyalist sol neden burjuvaziye ait çeşitli yaklaşımlara eklemleme ihtiyacı duyuluyor? Bu sorunun yanıtı kitapta yeterince verilmemistir.

Şunu söyleyerek bitirelim, *Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri*-Fin en önemli katkısı: Türkiye'nin kapitalist gelişme tarihi konusundaki idealist hurafelerin yayıcısı olan iki yaklaşımın kuramsal zaatlarını, yanlışlarını tarihsel materyalist açıdan

başarılı bir biçimde ortaya koymasıştır. Savran kitabında bu “hurafeler ortadan kalktıkça kendisinin farkında olarak eksik bıraktığı, toplumsal yapının farklı alanlarında burjuva ilişkilerin gelişimi konusunda ciddi araştırmaların çoğalacağına inanıyorum” diyor.

Kaynak

Savran, S (1992) *Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri -I: 1919-1980*, İstanbul: Kardelen